

— SIYASETİN DÖNÜŞÜ —

Chantal Mouffe (1943—); Louvain Katolik Üniversitesi ve Essex Üniversitesi'nde eğitim gördü.

Westminster Üniversitesi'nde politika teorisi profesörüdür. Avrupa Kuzey Amerika ve Latin Amerika'nın çeşitli üniversitelerinde dersler verdi. Harvard, Cornell, California Üniversitesi, Princeton Enstitüsü ve Paris-Centre National de la Recherche Scientifique'te araştırmacı olarak çalıştı.

Ernasto Laclau ile ortak çalışması olan “*Hegemonya ve Sosyalist Strateji*”de (Birikim Yay.-1992) ortaya attıkları “post-Marksizm/radikal demokrasi” kavram çiftiyle yeni ve kategorik bir tartışma dönemini başlattılar.

Yazarın diğer kitapları şunlardır; *Demokratik Paradoks* (Epos Yay.—2003), *Siyasal Üzerine* (İletişim Yay.—2009).

© EPOS YAYINLARI-58
Bilim-Felsefe-Politika Kitapları-29

Chantal Mouffe
SİYASETİN DÖNÜŞÜ

İngilizceden Çeviren:
Fahri Bakırcı, Ali Çolak,

Yayıma Hazırlayan:
M. Serdar Kayaoğlu

Kitabın Orijinal Adı:
The Return of the Political
-İkinci Baskı, Verso 2005-

©Epos Yayınları, 2008
©Verso, 2005

Düzeltili:
Selma Çelikkın

Kapak Tasarımı:
Memik Kayaoğlu

Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık:
epos

Baskı ve Cilt:
Sözkesen Matbaası (0.312) 395 21 10
Birinci Baskı, Ankara 2010
ISBN: 978-975-6790-68-7
Sertifika no: 16468

EPOS YAYINLARI
GMK Bulvarı 60/20 (06570) Maltepe-Ankara,
Tel.Fax: (0.312) 232 14 70 - 229 98 21
eposyayinlari@eposyayinlari.com
www.eposyayinlari.com

Chantal Mouffe
SİYASETİN DÖNÜŞÜ

İngilizceden Çeviren
Fahri Bakırcı, Ali Çolak

İçindekiler

Teşekkür / 7	
Önsöz / 9	
Giriş	13
1. Radikal Demokrasi: Modern mi, Postmodern mi?	23
2. Amerikan Liberalizmi ve Amerikan Liberalizminin Cemaatçi Eleştirmenleri	43
3. Rawls: Siyasetsiz Siyaset Felsefesi	67
4. Demokratik Yurttaşlık ve Siyasal Cemaat	93
5. Feminizm, Yurttaşlık ve Radikal Demokratik Siyaset	113
6. Liberal Bir Sosyalizme Doğru	133
7. Liberalizm ile Demokrasi Arasındaki Eklemlenme Üzerine	153
8. Carl Schmitt Üzerinden Çoğulculuk ve Modern Demokrasi	175
9. Siyaset ve Liberalizmin Sınırları	201

Önsöz

Bu kitapta son beş yılda yazılan dokuz parça bir araya getirilmektedir. Bunların bazıları çoğu kolektif olan kitaplarda daha önceden yayınlanmıştır; diğerleri konferans sunumlarıdır. Sonuncu makale ‘Siyaset ve Liberalizmin Sınırları’ münhasıran bu kitap için yazılmıştır.

Bütün denemeler farklı açılardan aynı başlıklarla ilgilidir: Radikal demokrasi, liberalizm, yurttaşlık, çoğulculuk, liberal demokrasi, cemaat. Bunlara ‘anti-özcü’ bir bakış açısıyla yaklaşmıştır.

Kitabın bütünlüğünü sağlayan ana tema, siyaset üzerine ve iktidar ile antagonizmanın sökülüp atılamaz niteliği üzerine düşündürür. Bu tür bir düşünüşten, sol projenin ‘radikal ve çoğulcu demokrasi’ bakımından yeniden formüle edilmesi için olduğu kadar, mevcut rasyonalist ve bireyci liberal söylemin eleştirisine yönelik sonuçlar da çıkarmaya çalıştım.

Bölümler farklı okuyucu kitleleri için tasarlandığından açıkça, aynı noktaları farklı bağlamlarda ortaya koyma gereğinden kaynaklanan bir miktar tekrar vardır. Ancak ben bu bölümleri asılları gibi bırakmaya karar verdim, çünkü en önemli olanların tekrarlanan konular olduğunu düşünüyorum.

Denemelerin birkaçı 1988-1989’da Princeton’da İleri Araştırmalar Enstitüsü’nün bir Üyesi ve 1989-1990’da Cornell Üniversitesinde Beşerî Bilimler Topluluğunda bir Kıdemli Akademi Üyesi olduğumda araştırıldı ve yazıldı. Her iki kuruma da destekleri için minnettarım.

Yazık, zayıf ölümlüer ırkı, mutsuz olanlar,
Hangi çatışmalardan ve inlemelerden doğdunuz

Empedocles

Giriş:

Tartışmacı (Agonistik) Bir Çoğulculuk İçin

Hüner, aldatma denizindeki küçük kayalık adalar gibi belirli şeyler konusunda kendi kendine boşa zaman harcamamaktır. Bunları sınımsız kavramak ve boğulmamak insanoğlunun elde edebileceği en üstün başarıdır.

ELIAS CANETTI

1

Kısa bir zaman önce bize gösteriş eşliğinde, liberal demokrasinin kazandığı ve tarihin sona erdiği anlatılıyordu. Ne yazık ki Komünizmin çöküşü, çoğulcu demokrasiye yumuşak bir geçişi sağlamış olmaktan ziyade çoğu yerde milliyetçiliğin yükselişine ve yeni antagonizmaların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Batılı demokratlar, geçmiş bir çağa ait olduğunu düşündükleri türlü türlü etnik, dinsel ve miliyetçi çatışmaların patlayışını hayretle gözlemliyorlar. Müjdelenen ‘Yeni Dünya Düzeni’, evrensel değerlerin zaferi ve ‘geleneksel sonrası’ kimliklerin genelleşmesi yerine, tikelciliklerin patlamasına ve Batı evrenselciliğine karşı yükselen bir meydan okumaya tanık oluyoruz.

İyimser öngörülerinin bu tür bir ikna edicilikle çürütülmesi nedeniyle gâfil avlanan liberallerin çoğu, totalitarizmin ertelenmiş sonuçlarını ya da ‘o arkaik’liğin âni yükselişini anımsatarak tepki göstermiştir. Liberaller olup biteni âdeta, liberal demokrasinin evrenselleşmesine rehberlik eden zorunlu yol üstünde bulunan geçici bir tehirin temsiliymişcesine karşılarlar: Bu süreç, rasyonalitenin kendi düzenini yeniden dayatmasından önceki küçük bir parantez ya da siyasetin, hukuksal güçler ve evrensel akıl tarafından kesin olarak yıkılmasından önceki son ümitsiz çığığdır.

Dolayısıyla aslında tehlike altında olan siyaset ve siyasetin tas-

fiye edilme olasılığıdır. Mevcut durumda çok sayıda siyaset teorisyeninin – köklü bir siyasal değişim zamanında demokratik siyaset için yıkıcı sonuçları olabilecek – âcizliğini açıklayan unsur, liberal düşüncenin siyasetin doğasını ve antagonizmanın indirgenemez niteliğini kavramadaki yetersizliğidir.

2

Siyasetten bu kaçınışın, demokratik devrimin zor kazanılmış fetihlerini tehlikeye sokabileceğine inanıyorum, dolayısıyla elinizdeki kitapta yer alan denemelerde, bugünün demokratik düşünüşü hakkında çok şey söyleyen siyaset kavramına itiraz ediyorum. Bu siyaset kavramı rasyonalist, evrenselci ve bireyci olarak nitelenebilir. Kavramın temel kusuru gözlerini siyasetin çatışma/karar boyutundaki özgüllüğe kapatması ve toplumsal yaşamda antagonizmanın yapıcı rolünü kavrayamamasıdır. Marksizmin ölümüyle birlikte, sonunda antagonizma nosyonundan vazgeçebileceğimiz yanılması yaygınlaşmış bulunmaktadır. Antagonizmadan vazgeçebileceği inancı, bizi antagonizmanın bilinmeyen görünüşleri karşısında hazırlıksız bıraktığından tehlikelerle doludur.

Bu liberal vizyon arşısında gereken düzeltmeleri yapma girişiminde, aşağıdaki bölümlerin bazıları Carl Schmitt'in çalışmasıyla içiçe geçer. Bence Schmitt'in liberal demokrasi eleştirisi, görmezlikten gelemeyeceğimiz bir karşı çıkışı oluşturur. Ayrıca Schmitt'in, aynı zamanda liberalizmin eksikliklerini açığa çıkararak değinilmesi gereken konuları tanımlamamıza ve böylece modern demokrasinin doğası hakkında daha iyi bir anlayış kazanmamıza – farkında olmadan – yardımcı olabileceğini de düşünüyorum. Amacım, Schmitt'le birlikte Schmitt'e karşı düşünmek ve liberal demokrasiyi Schmitt'in eleştirilerine karşı güçlendirmek için Schmitt'in kendi görüşlerini kullanmaktır. Schmitt, siyasette dost/düşman ilişkilerinin merkeziliğine dikkatimizi çekerek siyasetin, insanlar arasında bulunan bir husumet ögesinin varlığıyla

ilişkili boyutundan haberdar olmamızı sağlar. Siyasetteki dost/düşman ilişkisi çok sayıda biçim alabilir ve kendisini oldukça farklı toplumsal ilişki biçimlerinde gösterebilir. Bu, çoğulcu demokrasi konusundaki bir teorik yaklaşımın inşasında kullandığım ve çağdaş özcülük eleştirisi çerçevesinde yeniden formüle etmeye çalıştığım önemli bir düşüncedir.

Antagonizmaların nasıl doğduğunu anlamak, her kimliğin ilişkiselliğini ve her bir kimliğin varoluş koşulunun bir farklılığını onaylanması, bir ‘kurucu dışsal’ rolü oynayacak ‘öteki’nin belirlenmesi olduğunu kabul etmemizle olanaklıdır. ‘Onlar’ın sınırlandırılmasıyla ‘biz’in yaratılmasının söz konusu olduğu kolektif özdeşlikler alanında, biz/onlar ilişkisinin bir dost/düşman ilişkisi tipine dönüşmesi olasılığı her zaman vardır. Yani terimi Schmitt’in kavrayışıyla, bu ilişki her zaman siyasal hale gelebilir. Bu dönüşüm, o zamana kadar sadece farklılık modu altında düşünülen ötekinin, kimliğimizi reddeden, varlığımızı sorgulayan kişi olarak algılanmaya başlandığı zaman meydana gelebilir. O andan itibaren, dinsel, etnik, ulusal, ekonomik ya da başka herhangi bir biçimdeki biz/onlar ilişkisi siyasal bir antagonizmanın konumlandığı yer olur.

Sonuç olarak siyaset, belirli bir kurum tipiyle sınırlandırılmaz, toplumun belirli bir alanının ya da düzeyinin inşa edicisi olarak tasavvur edilemez. Siyaset, her insan toplumuna içkin olan ve ontolojik koşulumuzu belirleyen bir boyut olarak algılanmak zorundadır. Bu tür bir siyaset kavrayışının, düşmanlık olgusunun çoklu formlarıyla karşılaştığında kesin olarak şaşkınlığa uğrayan liberal düşünce ile arası son derece açıktır. Bu durum, özellikle ‘yığınlar’ biçiminde ifade edilen siyasal hareketlerin neden kavranamadığını açıkça gösterir. Bu hareketler bireyci terimlerle kavranamadığından genellikle patolojik alana indirgenirler ya da irrasyonel güçlerin ifadesi sayılırlar. Örneğin liberal teorisyenlerin faşizm fenomenini konusunda bir konsensüse ulaşma yeteneksizliklerine bakınız.

3

Toplumlarımız yirmi birinci yüzyılın arifesinde, kolektif kimliklerinin köklü yeniden tanımlanması sürecinden geçiyorlar ve yeni siyasal sınırların kuruluşuyla karşılaşılıyorlar. Bu durum, Komünizmin çöküşü ve İkinci Dünya Savaşından beri, dost ve düşman arasında ayırım yapmaya olanak tanıyarak temel siyasal sınırı oluşturan demokrasi/totalitarizm karşıtlığının ortadan kalkmasıyla bağlantılıdır. Bu bizi ikili bir durumla yüzleştirir:

1. Eski Komünist blokta, Komünizme karşı ortak mücadele dolayısıyla yaratılan birlik kaybolmuştur ve dost/düşman sınırı, eski etnik, ulusal, dinsel ve diğer antagonizmaların yeniden canlanması ile ilişkili yeni formlar çokluğu halini almaktadır.
2. Batı'da tehlikede olan şey, şimdiye kadar demokrasinin inkârını büyük oranda inşa eden Komünist 'öteki'nin varlığına bağlı olan demokrasinin kendi kimliğidir. Şimdi düşman yenilmiş, demokrasinin kendi anlamı bulanıklaşmıştır ve yeni bir sınırın yaratılması yoluyla yeniden tanımlanma gereği duyulmaktadır. Yeni bir sınırın yaratılması ılımlı sağ ve sol için radikal sağ için olduğundan çok daha zordur. Çünkü radikal sağ şimdiden düşmanını bulmuştur. Bu düşman, farklı aşırı sağ hareketler tarafından kültürel kimliğe ve 'gerçek' Avrupalıların ulusal egemenliğine bir tehdit olarak sunulan 'içerdeki düşman' — göçmenler tarafından sağlanmıştır. Aşırı sağın Avrupa'nın bazı ülkelerindeki büyümesinin, hem siyasetin geleneksel sınır taşlarının kaybı, hem de liberal demokrasinin karşılaştığı derin siyasal kimlik krizi bağlamında anlaşılabileceğini ileri sürüyorum. Avrupa'daki bazı ülkelerde aşırı sağın büyümesi dost ve düşman arasındaki siyasal sınırın yeniden çizilmesi gereği ile bağlantılıdır.

1

Radikal Demokrasi: Modern mi, Postmodern mi?

Bugün, solda olmak ne anlama gelmektedir? Yirminci yüzyılın alacakaranlık yıllarında, toplumun dönüşümü projesinin arkasında yatan Aydınlanma ideallerinin yardımına başvurmanın herhangi bir anlamı mıdır? Kuşkusuz, son iki yüzyılın devrimci siyasetini çeşitli yönlerden karakterize eden Jakoben tahayyülün krizi içinde yaşıyoruz. Marksizmin kendisini krizin neden olduğu rüzgârlardan, sadece totalitarizm çözümlenmesiyle Sovyet modeline duyulan güvensizlikten değil, ama aynı zamanda, yeni toplumsal hareketlerin ortaya çıkışının sınıf indirgemeciliği karşısındaki meydan okumadan kurtarması da olanaklı değildir. Ancak düşman kardeş sosyal-demokrat hareket de daha iyi durumda değildir. Sosyal-demokrasi de yakın on yılın yeni taleplerine hitap etmediği yetersizliğini ispatlamış bulunmaktadır ve sosyal-demokrat hareketin temel başarısı olan refah devleti, sağdan gelen saldırı karşısında güçlkle ayakta durmuştur. Çünkü sosyal-demokrasi, eserlerinin savunulmasından çıkarları olanları seferber edememiştir.

Sosyalizm idealinde sorgu konusu olduğu görülen şey ise, modernleşme projesine sıkı sıkıya bağlı olan ilerleme düşüncesidir. Bu bakımdan, şu âna kadar kültür üzerinde odaklanmış bulunan postmodernite tartışması siyasal bir yöne girmiş bulunmaktadır. Ne yazık ki, bütün tartışma gereğinden hızlı biçimde, bir dizi aşırı basit ve kısır bir döngü etrafında dondurulmuştur. Habermas, Aydınlanma'nın evrenselci ideallerini eleştiren herkesi muhafazakâr-

lıkla suçlarken,¹ Lyotard coşkulu bir biçimde, Auschwitz’den sonra modernleşme projesinin yok edildiğini bildirmektedir.² Richard Rorty, haklı olarak her iki tarafta da, Aydınlanmanın siyasal projesinin ve epistemolojik yönlerinin hatâlı özümsemesinin söz konusu olabileceğine dikkat çeker. Bu nedenledir ki, Lyotard evrenselci bir felsefeden kaçınmak amacıyla siyasal liberalizmi terk etmeyi zorunlu bulurken, liberalizmi savunmak isteyen Habermas, bütün sorunlarına rağmen, bu evrenselci felsefeyi sürdürmeye devam eder.³ Gerçekten de Habermas, evrenselci ahlâk ve hukuk formlarının ortaya çıkışının geri döndürülemez bir kolektif bilgi yönteminin ifadesi olduğunu ve bunu reddetmenin ise, demokrasinin varlık temellerinin baltalanması olarak modernitenin reddi anlamına geldiğine inanır. Rorty bizi, Blumenberg’in ‘*Modern Çağın Meşruluğu*’ adlı eserindeki, Aydınlanma’nın ‘kendini savunma’ (ki bu siyasal proje ile özdeşleştirilebilir) ve ‘kendine dayanma’ (epistemolojik proje) olarak tanımlanan iki yönü arasındaki ayrımı düşünmeye davet eder. Bu iki yön arasında zorunlu bir ilişki olmadığını bir kez kabul edersek, siyasal projenin rasyonalizmin belirli bir biçimine dayanması gerektiği şeklindeki anlayışı terk ederek projeyi savunabilecek bir konuma geliriz.

Ancak Rorty’nin konumu, modernitenin siyasal projesini, kapitalizm ve demokrasinin her ikisini birden kapsayan muğlâk bir ‘liberalizm’ kavramı ile özdeşleştirmesinden dolayı sorunludur. Çünkü Macpherson’un ispatladığı gibi, her ikisi de sadece on dokuzuncu yüzyılda eklemlenen ve dolayısıyla herhangi bir şekilde ilişkilendirilmeleri zorunlu olmayan liberal ve demokratik gelenekleri birbirinden ayırmak, siyasal modernite kavramı açısından merkezî önemdedir. Bunun dışında, sözkonusu ‘siyasal moderniteyi’, kapitalist üretim ilişkilerinin artan hâkimiyeti altında yürü-

¹ Jürgen Habermas, “Modernity: An Incomplete Project”, Hal Foster, der., *The Anti-Aesthetic: Essays on Postmodern Culture*, Port Townsend 1983.

² Jean-François Lyotard, *Immaterialität und Postmoderne*, Berlin 1985.

³ Richard Rorty, “Habermas and Lyotard on Postmodernity”, in Richard J. Bernstein, der., *Habermas and Modernity*, Oxford 1985, s. 161-75.

tülen bir modernleşme süreciyle, yani ‘toplumsal modernite’yle karıştırmak da bir hatâ olacaktır. Demokrasiyle liberalizm ya da siyasal liberalizmle ekonomik liberalizm arasındaki bu ayrımı saptamada başarısız olunursa ya da Rorty’nin yaptığı gibi, *liberalizm* terimi altındaki bütün bu kavramlar birleştirilirse, o zaman, moderniteyi savunmak adı altında, kendilerini dönüştürmemize olanak tanıyan bir eleştiriye bile (içkin bir eleştiriye bile) izin vermeyen ‘zengin Kuzey Atlantik demokrasilerinin kurumları ve pratiklerini’⁴ saf ve basit biçimde savunmaya sürüklenmek mümkündür.

Rorty’nin savunuculuğunu yaptığı bu ‘postmodernist burjuva liberalizmi’ tarafından karşı çıkılan, Ernesto Laclau’yla birlikte *Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokratik bir Siyasete Doğru*⁵ adlı kitapta çerçevesini çizdiğimiz, Marksist sosyalizm ve sosyal-demokrasi ikilisinin tuzağından kaçınan ve sola yeni bir imaj kazandıran ‘radikal ve çoğulcu bir demokrasi’ başlıklı bu sosyalist projenin, solu nasıl yeniden formüle etmeyi önerdiğini göstermek istiyorum. Bu yeni imaj, hem büyük kurtarıcı mücadele geleneğine hitap eder, hem de psikanaliz ve felsefe tarafından yapılan yeni teorik katkıları da dikkate alır. Aslında, bu tür bir projenin hem modern hem de postmodern olduğu tanımlaması yapılabildi. Bu sosyalist proje, ‘tamamlanmamış modernite projesini’ sürdürür. Ama Habermas’ın aksine biz, bu projede, artık Aydınlanmanın epistemolojik bakış açısı tarafından oynanacak bir rolün kalmadığına inanıyoruz. Epistemolojik bakış açısı, demokrasinin ortaya çıkışında önemli bir rol oynamasına rağmen, özcü olmayan bir bakış açısıyla yaklaşılmayı gerektiren bugünkü toplumlarımızın nitelikleri olan siyasetin bu yeni biçimlerini anlama yolunda bir engel olmuştur. Felsefede postmodern olarak adlandırılabilir

⁴ Richard Rorty, “Postmodernist Bourgeois Liberalism”, *Journal of Philosophy*, 80, October 1983, s.585.

⁵ Ernesto Laclau and Chantal Mouffe, *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*, London 1985.

farklı akımlar tarafından ayrıntılı biçimde geliştirilen teorik araçları kullanma ve bu akımların rasyonalizm ile öznelcilik eleştirilerini edinme gereği bundan dolayıdır.⁶

Demokratik Devrim

Moderniteyi tanımlamak için belirli sayıda farklı kıstas önerilmiş bulunmaktadır. Bu tanımlar büyük oranda tanımlayanın vurgulamak istediği tikel düzeylere ya da olgulara göre değişir. Tanımlayanlardan biri olarak ben, modernitenin siyasal düzeyde tanımlanması gerektiğini düşünüyorum, çünkü toplumsal ilişkilerin biçimlendiği ve sembolik olarak düzenlendiği yer orasıdır. Modernite, yeni bir toplum tipi başlattığı ölçüde belirleyici bir referans noktası olarak görülebilir. Bu bakımdan modernitenin temel niteliği kuşkusuz demokratik devrimin baş göstermesidir. Claude Lefort'un göstermiş olduğu gibi, demokratik devrim, içinde iktidarın 'boş bir yer' haline geldiği toplumsalın yeni bir tarzda kurulmasının kökeninde yer alır. Dolayısıyla modern demokratik toplum, 'içinde iktidar, hukuk ve bilginin radikal bir belirsizliğe maruz kaldıkları, denetlenemez bir maceranın sahnesi haline gelmiş, bu yüzden de kurulan şeyin hiçbir zaman kurumsallaşmadığı, bilinenin bilinmeyen tarafından belirlenemez kaldığı, mevcudun tanımlanamaz olmayı ispatladığı bir toplum'⁷ olarak kurulur. Prensin kişiliğinde cisimleşmiş ve aşkın bir otoriteye bağlanmış iktidarın yokluğu, nihai güvenceyi ya da meşruiyet kaynağını ortadan kaldırır. Toplum, artık organik kimliğe sahip bir varlık olarak tanımlanamaz. Geriye kalan, sınırları açıkça tanımlanmamış bir toplum, tekil ya da evrensel bir görüşün bakış açısından betimlenme-

⁶ Sadece post-yapısalcılığa değil, bir rasyonalizm ve öznelcilik eleştirisinde tümü de aynı noktaya yaklaşan psikanaliz, post-Heideggerci yorumlama ve ikinci Wittengenstein'in dil felsefesi gibi diğer eğilimlere gönderi yapıyorum.

⁷ Claude Lefort, *The Political Forms of Modern Society*, Oxford 1986, s.305.